

*Михайло Лендел,
студент 3 курсу факультету
історії і міжнародних відносин
Ужгородського національного університету*

З ДОСВІДУ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ДОВЖАНСЬКІЙ ОТГ (2022–2024 рр.)

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України, яке почалося 24 лютого 2022 року і триває вже третій рік, без сумніву, спрямоване на швидке й повне знищення українського етносу.

Однією з найбільших проблем після початку повномасштабної війни стало те, що мільйони жителів із прифронтових регіонів України були змушені покидати свою рідну домівку (або те, що від неї залишилося) заради порятунку власного життя. Таких людей прийнято називати внутрішньо переміщеними особами (ВПО). Враховуючи той факт, що територія заходу України є більш-менш спокійним регіоном, переважна більшість ВПО переїжджала саме сюди. Хочемо звернути увагу на те, як внутрішньо переміщеним особам допомагало Закарпаття, а саме Довжанська об'єднана територіальна громада Хустського району. Маємо на меті розкрити діяльність громади щодо ВПО у перші місяці війни, а також розглянути життя та побут переселенців сьогодні.

Варто зауважити, що Закарпаття на початку повномасштабного вторгнення прийняло багато людей, але для переважної більшості з них регіон був тимчасовим місцем перебування. Тут вони могли бути в безпеці й спокійно обдумати, що робити далі: чи залишатися в Україні, чи виїхати за кордон. Багато людей виїхало, але й чимало залишилося. До прикладу, станом на квітень 2024 року, за інформацією заступника голови Закарпатської ОВА Олександра Пацкана, в органах соціального захисту населення регіону, виконавчих органах територіальних громад та ЦНАПах Закарпаття є дані про 129 246 осіб. Це — кількість офіційно зареєстрованих ВПО на Закарпатті (усього понад 300 тисяч). Серед них — 40 362 дитини, 4 551 особа з інвалідністю, 17 999 осіб похилого віку [2]. Дехто з них офіційно працевлаштований, дехто здобуває вищу освіту в одному із ЗВО. Багато людей проживають у гуртожитках. Але Закарпаття всіх цих різних людей об'єднує. Воно дало їм відносну безпеку, якщо порівнювати з прифронтовими областями. А для когось воно стало навіть новим домом, адже їхні домівки знищили російські окупанти, які прийшли «визволяти».

Якщо ж мовити про Довжанську ОТГ, то варто згадати, що ще з початку російсько-української війни у 2014 році жителі Донбасу, де відбувалися військові дії, також були змушені переїжджати до більш безпечних місць. Такі люди приїжджали і в Довге, і в сусідні села, які після реформи децентралізації стали частиною Довжанської ОТГ. ВПО було небагато, але вони були. Місцеві жителі та влада допомагали чим могли: хтось фінансово, хтось харчовими продуктами, засобами особистої гігієни, інші надавали тимчасовий притулок у себе вдома.

24 лютого жителі ОТГ зустріли як звичайний день: діти йшли до школи, дорослі — на роботу. Звичайно, всі дивилися новини, але ніхто спочатку не думав, що це справді початок повномасштабного вторгнення, а не черговий шантаж Путіна. Десь у середині дня всі зрозуміли, що це війна. У місцевих жителів почалася паніка, у магазинах утворилися черги.

У перші дні повномасштабного вторгнення жителі прифронтових міст і сіл, аби зберегти життя, почали виїжджати на захід України. Дехто з них оселився на території Довжанської ОТГ. Чому саме в цій громаді? По-перше, їхали сюди до родичів або знайомих. По-друге, були ті, хто просто їхав якнайдалі від війни й випадково оселився саме тут. Варто віддати належне місцевій владі: для таких людей із лютого 2022 року до вересня 2023 року заклади дошкільної освіти у селах Довге та Приборжавське були перетворені на тимчасові притулки, де проживало понад 200 осіб. У цих закладах забезпечували безкоштовне харчування та проживання [4]. Загалом умови були на досить пристойному рівні: душові, кухня, окремі місця для ночівлі. Такі умови дали змогу людям, які пережили всі труднощі війни, тим, хто втратив свій будинок чи когось із родичів, відчувати мінімальну безпеку.

Для ВПО, які проживали в приватному секторі, було необхідно звернутися до центру надання адміністративних послуг, аби зареєструватися як внутрішньо переміщена особа [1]. Очевидно, що таким людям виплачувалися соціальні виплати та надавалася гуманітарна допомога. Місцеві жителі проявили велике милосердя, надаючи притулок тим, хто цього потребував. Адже одна справа — допомога родичам, але були випадки, коли місцеві жителі надавали житло абсолютно незнайомим людям. Наприклад, у нашому будинку на початку війни протягом тижня проживало 8 людей, яких ми прихистили абсолютно безкоштовно, а одна сім'я людей похилого віку залишилася у нас на період близько двох місяців.

Сільські заклади дозвілля перетворилися на місця, де накопичувалася гуманітарна допомога. Будь-який місцевий житель міг приносити одяг, їжу та інші необхідні речі, які згодом отримували ВПО. Велику допомогу надавали місцеві підприємці та жителі громади, які працюють за кордоном. Також не можна оминати увагою різні благодійні організації, зокрема «Карітас», яку залучив римо-католицький священник, що служить зараз у Довгому; громадське об'єднання «Безбар'єрне Закарпаття», допомога якого зосереджена на особах з інвалідністю; ГО «Пролісок» (гуманітарна місія) — продуктові набори; Угорську екуменічну службу допомоги — грошові перекази для ВПО; USAID — допомога від американського народу [4]. Окремо варто звернути увагу на допомогу від церкви. З початку війни церква збирала гроші на гуманітарну допомогу. І, незважаючи на те, що в нашій громаді є три різні конфесії (римо-католики, греко-католики і православні), а відносини між ними (особливо між греко-католиками та православними) не завжди були безхмарними, у питанні допомоги людям, які найбільше потребували підтримки, всі об'єдналися задля спільного блага.

Такою була ситуація протягом першого року повномасштабного вторгнення. Загалом за весь час, починаючи з 24 лютого і станом на сьогодні, на території Довжанської ОТГ перебувало понад 2,5 тисячі ВПО. Дехто виїхав за кордон, а були й ті, хто повернувся додому, коли ситуація у їхньому регіоні стала спокійнішою [4].

Станом на 1 листопада 2024 року на території громади залишалися 112 ВПО, з яких 19 осіб проживають у спеціально облаштованому місці тимчасового проживання для ВПО (шелтері) [4]. Історія його створення така. У січні 2023 року був підписаний меморандум, який мав на меті створення нового приміщення для ВПО, які більше року проживали в дитячих садках. Щоб садочки знову використовувалися за призначенням, а люди мали особистий простір і належні умови проживання, місцева влада провела серйозну роботу із залучення грантових коштів від міжнародних організацій. Результатом цієї роботи стало відкриття шелтеру у вересні 2023 року. Це стало можливим завдяки підтримці міжнародної благодійної організації «Přes hranice EU» та гуманітарної організації «Людина в біді», а також особисто Радіма Купеца і Соні Губерової. Вартість робіт, меблів і техніки становила майже 6 мільйонів гривень [3].

Переважна більшість внутрішньо переміщених осіб перебуває у приватному секторі. За два роки люди призвичаїлися до нового місця. Багато з них працевлаштувалися. Школярі ходять до школи (загалом понад 40 дітей: у Довжанському ліцеї ім. В. Німчука — 25 [5], у Липецькополянському ліцеї — 4 [6], і в інших селах також від 2 до 10 дітей). Також необхідно згадати про досить унікальне явище. Близько місяця тому у громаду з Німеччини переїхав дитячий будинок сімейного типу, де виховується 8 дітей різного віку. Люди намагаються жити повноцінним життям, незважаючи на те, які труднощі вони пережили. Наведемо кілька прикладів.

Марія Романова, 2001 року народження, повномасштабне вторгнення зустріла в селі Прибірськ, що недалеко від Чорнобиля. Вона пережила окупацію і виїхала вже, коли село було звільнено. На питання автора, чому вирішила обрати саме Довжанську ОТГ, відповіла: «Насправді це вийшло досить спонтанно. Подруга моєї мами виїхала ще 24 лютого, у неї вдалося, ми не змогли знайти транспорт, і вона весь час моніторила якісь будинки, де ми б могли, якщо зможемо виїхати, усі разом жити. І в той день, коли ми виїхали, вона знайшла будинок у цьому селі, і якось так склалося, що на ньому ми й зупинилися» [9]. Вибір був випадковий, але, за словами Марії, вдалий, адже тут вона змогла трохи відпочити від війни (наскільки це можливо) і продовжувати розвивати себе в різних напрямках. «Зараз трошки займалась у вивченні громадського активізму, цього року [2023 — прим. автора] їздила на дуже багато воркшопів, тренінгів, навчань, пройшла тренінг для тренерів, і переді мною стоїть завдання провести тренінг власне у нашій громаді», — згадує Марія [9]. Вона продовжує проживати у селі Довге.

Ірина Бескровна, 1982 року народження, не вперше побувала у ролі ВПО. Уродженка Луганська, з початком агресії Росії на Донбасі у 2014 році була змушена разом з сім'єю виїхати в Сіверськодоонецьк, де проживала до березня 2022 року, проте через повномасштабне вторгнення знову ж таки була змушена виїхати. Для повної картини наведемо ситуацію із слів Ірини: «На запрошення друзів ми вирушили саме в село Довге Закарпатської області. Були тут і раніше, в 2016 році приїздили сюди під час відпустки. Нас дуже підтримали як наші друзі, так і їхні рідні та знайомі. Щодо допомоги органів місцевого самоврядування, хочеться наголосити на оперативній і налагодженій роботі Центру надання адміністративних послуг. В перші дні вторгнення співробітники працювали в режимі 24/7. Всі питання стосовно отримання

довідок внутрішньо переміщених осіб були вирішені в найкоротший термін. Крім того, було створено групу в соціальній мережі Viber для всіх ВПО громади, в якій можна було прочитати новини та корисну інформацію. За рахунок міжнародних партнерів було організовано видачу гуманітарної допомоги. Дитина продовжила навчання у своїй школі онлайн, а ось музичну школу відвідувала в селі. Оплату за це взяла на себе місцева влада. За це ми дуже вдячні всім причетним» [7]. Проживши на території Довжанської ОТГ близько двох місяців, вона разом з сім'єю виїхала в місто Ужгород, де мешкає і сьогодні.

Ще один приклад — ситуація Новікової Олени, 1965 року народження, і її сім'ї. Уродженка міста Красногорівка Донецької області, яке станом на 19 грудня 2024 року є окупованим і зруйнованим російською армією. Її донька Віталіна станом на 24 лютого проживала в Херсоні, перебувала в окупації, і вже після звільнення його українськими військами разом з чоловіком (військовим, який пройшов Бахмут і наразі має другу групу інвалідності), донькою і батьками виїхала в Довжанську громаду, бо тут у них були родичі. Це сталося 1 грудня 2022 року. 3 жовтня 2023 року пані Олена влаштувалася на роботу продавцем у мінімаркет, а пані Віталіна — продавцем у магазині взуття. Проживають вони безкоштовно в одному з будинків, сплачуючи тільки комунальні послуги. Внучка пані Олени ходить у 2 клас, досить добре адаптувалася, за словами мами, дітки сприйняли нову ученицю тепло. Хоча відлуння пережитого є й досі. Коли чує звук літака, думає, що послідуєть авіаудари [8].

Ці історії трьох різних сімей мають дещо спільне. Всі вони, тікаючи від війни, зупинилися на території Довжанської ОТГ. Майже всі ВПО відзначають те, що в Довжанській громаді дуже привітні люди і чудова природа, проте зазначають, що найголовніше — тут спокійно. Це і дає змогу людині морально відпочити.

Отже, Довжанська ОТГ зробила багато для людей з прифронтових регіонів України. Через призму невеличкої громади на Закарпатті ми хотіли показати тенденції, які були і є присутні в більш безпечних регіонах України, куди були змушені виїжджати ВПО. Адже в кожній області, громаді, місті, яке прийняло велику кількість ВПО, було все те, що було і в Довжанській ОТГ. Велику роль у наданні допомоги ВПО на території ОТГ відіграли голова громади Віктор Михайлович Симканич, вся його команда, та й прості жителі, які або через надання прихистку, або через матеріальну допомогу підтримали тих, хто в скрутні часи для всієї України потребував того найбільше. Приклад Довжанської ОТГ показав, що зараз народ як ніколи єдиний, що люди можуть згуртуватися, якщо є необхідність, і допомогти. Тільки єдиний народ може вибороти перемогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відділ соціального захисту інформує. *Довжанська сільська територіальна громада*. 26 лютого 2022, 15:44. URL: <https://dovzhanska-gromada.gov.ua/news/1646387158/> (дата звернення: 09.12.2024)
2. На Закарпатті працевлаштовані менше як третина переселенців. *Укрінформ*. 30 квітня 2024, 14:53. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3858459-zahidni-strahoviksperti-zaavili-so-stela-cin-na-rosijsku-naftu-ne-pracue.html> (дата звернення: 06.12.2024)
3. Пост «Ще одна хороша новина!» FACEBOOK-Channel «Довжанська територіальна громада». 15 вересня 2023. URL: <https://fb.watch/wpESZxVLDs/> (дата звернення: 11.12.2024)

4. Поточний архів Довжанської об'єднаної територіальної громади.
5. Поточний архів Довжанського ліцей ім. В. Німчука Довжанської сільської ради.
6. Поточний архів Липецькополяняського ліцею Довжанської сільської ради
7. Інтерв'ю з Бескровною Іриною Анатоліївною, 1982 р.н., жителькою міста Сіверськодо-нецьк (з травня 2022 року жительки міста Ужгород) / записав М. Лендел 08.12.2024 р. // Особистий архів М. Лендела, с. Довге Хустського району.
8. Інтерв'ю з Новіковою Оленою Вікторівною, 1965 р.н., жителькою міста Красногорівка (з 1 грудня 2022 року жительки села Довге) / записав М. Лендел 08.12.2024 р. // Особистий архів М. Лендела, с. Довге Хустського району.
9. Інтерв'ю з Романовою Марією Володимирівною, 2001 р.н., жителькою села Прибірськ (з 18.04.2023 жителькою села Довге) / записав М. Лендел 01.12.2023 р. // Особистий архів М. Лендела, с. Довге Хустського району.